

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Narva kolledž

Õppekava Koolieelse lasteasutuse õpetaja mitmekeelses keskkonnas

Kadri Vinter

**5-6-AASTASTE KÄITUMISRASKUSTEGA LASTE
KAASAMINE ÕPPE- JA KASVATUSTEGEVUSTESSE
TAVARÜHMAS LÄÄNE-HARJU VALLA LASTEAEDADE
NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja nooremlektor Anu Leuska, MSc

Narva 2022

Kinnitus

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandus allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Vinter

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose 5-6-aastaste käitumisraskustega laste kaasamine õppe- ja kasvatustegevustesse tavarühmas Lääne-Harju valla lasteaedade näitel, mille juhendaja on Anu Leuska, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadri Vinter

16.05.2022

RESUME

Kadri Vinter (2022). Inclusion of 5-6-year-old-children aged with behavioural difficulties in teaching and educational activities in a regular group in the example of kindergartens in Lääne-Harju municipality.

The increase in children's behavioural difficulties has attracted a great deal of attention in society. We are increasingly noticing children in regular kindergarten groups whose control of emotions or behaviour requires increased patience, specific knowledge and skills from the teacher. Regardless of the reasons, this concern must be addressed by both the parents and the kindergarten teacher and, in more severe cases, a number of specialists.

The research problem of this bachelor's thesis is that teachers have difficulty in involving children with behavioural difficulties in teaching and educational activities.

The aim of the research is to identify the methods used by kindergarten teachers in involving 5-6-year-old children with behavioural difficulties in teaching and educational activities in the example of kindergartens in Lääne-Harju municipality.

The research was conducted as a qualitative study, during which data was collected via interviews on the most common behavioural difficulties, the factors that cause them and the methods that teachers use to involve 5-6-year-old children in learning and educational activities.

The main research results are the following:

In recent years, there have been more and more children with activity and attention disorders in the regular groups. Behavioural difficulties that were highlighted were children's non-age-appropriate behavioural skills when communicating with their peers, inability to control aggressive emotions and the language barriers due to non-native language use.

The main reason cited was the lack of boundaries and rules at home, which manifests itself in inappropriate behaviour in kindergarten when dealing with both adults and peers.

The survey concluded that kindergarten teachers are all ready to support a child in need of help in teaching and educational activities and, if necessary, provide individual guidance to ensure a successful experience for each child. The study confirmed the importance of the support network in supporting the child's comprehensive development.

As suggestions, teachers pointed out the sharing of experiences and the need for further in-service training.

Keywords: child with behavioural difficulties, support network, methods of involvement in activities, cooperation with the parent.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1. ENAMLEVINUD KÄITUMISRASKUSED LASTEAIALASTEL.....	10
1.1. Enamlevinud käitumisraskuste olemus ja põhjused eelkoolieas	10
1.2. Õpetajate roll ja valmisolek ennetada laste käitumisraskusi.....	14
1.3. Käitumisraskusega laste kaasamiseks kasutatavad meetodid õppe- ja kasvatus- tegevustes.....	18
1.4. Võrgustikutöö olulisus toetamaks käitumisraskusega last tavarühmas	20
2. UURIMISMETOODIKA	22
2.1. Uurimisprobleem ja uurimisküsimused	22
2.2. Andmete kogumise meetoodika	22
2.3. Andmete analüüsi meetod.....	23
2.4. Valimi moodustamine.....	24
3. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS	25
3.1. Enamlevinud käitumisraskused lasteaialastel.....	25
3.2. Sobimatut käitumist vallandavad tegurid.....	27
3.3. Õpetajate poolt kasutatavad meetodid laste kaasamisel	29
3.4. Õpetajate hinnangud toimetulekust käitumisraskustega lastega.....	32
3.5. Õpetajate ettepanekud ja soovitused.....	37
ARUTELU	39
KOKKUVÕTE.....	44
KASUTATUD ALLIKAD	46
LISA 1	51

SISSEJUHATUS

Enesekohased teadmised kujunevad lapsel välja esimeste eluaastate jooksul, kus ta hakkab tajuma oma mina, iseenda individuaalsust ja ainulaadsust. Laps õpib mõistma teda ümbritsevaid inimesi, saab teada, kuidas oma meeleolu reguleerida ja käitumist kontrollida ning kuidas reageerida teiste inimeste tunnetele või sõnumitele. Seda kõike omandades on oluline, et lapsel on lähedased suhted ja positiivne vastastikune läbisaamine emotsionaalselt oluliste inimestega (Keltikangas-Järvinen, 2013, lk 16).

Oleme kogenud, et kõik lapsed käituvad vahel sobimatult ning seda erinevatel põhjustel. Lapsed tihti katsetavad piire soovitud tähelepanu saamiseks. Seades järjekindlalt piire lastele nii kodus kui ka lasteaias ning järgides etteennustatavaid rutiine igapäevatoimingutes teavad lapsed, mida oodata (Webster-Stratton, 2015, lk 116).

Laste käitumisprobleemide kasv on tekitanud ühiskonnas suurt tähelepanu. See võib olla tingitud käitumuslike probleemide esinemise sageduse kasvust kui ka teadlikkuse kasvust. Olenemata põhjustest, peavad selle murega tegelema nii lapsevanemad, õpetajad ja tõsisemal juhul mitmed erialaspetsialistid.

2017. aastal viis Tervise Arengu Instituut läbi uuringu, kus selgus, et 2–6-aastastel lastel tuleb mõõdetud käitumistest kõige sagedamini ette venitamist riietumisel või söögi ajal. Rohkem esineb ka pidevat tähelepanu otsimist, vihastamist (kui ei saa oma tahtmist), vahele segamist, aeglust magamaminekul ning pakutava toidu söömisest keeldumist (Trummal, 2017, lk 19).

Tähelepanu otsivad, rahutud ja agressiivsed lapsed on kõikidele lasteaiasõpetajatele vägagi tuttav teema. Üha enam märkame lasteaias tavarühmades lapsi, kelle emotsioonide või käitumise kontrollimine nõuab õpetajalt palju kannatlikkust, spetsiifilisi teadmisi ja oskusi. Lapsed ei pane tähele, ei kuula, kui nendega räägitakse, ei järgi korraldusi ega tööjuhendeid, ei suuda viia alustatud lõpuni ning nende huvi tegevuse vastu kaob kiiresti. Sellised käitumismustrid võivad esineda iga lapse arengus (Treier & Vilu, 2012, lk 53). Pidev ja

korduv sobimatu käitumine on häirivaks nii teistele lastele kui ka täiskasvanutele, mistõttu peame hakkama uurima sellise käitumise põhjuseid.

Laps, kes on saanud liiga palju tähelepanu vanemate poolt ei oska loobuda pidevast fookuses olemisest. Ta on harjunud pideva imetlemisega, mistõttu on tal raske õppida kannatlikkust ja võtta isiklikku vastutust. Liigse tähelepanuga ärahellitatud lapsed on emotsionaalselt väga tundlikud ja rahutud. Nad on väga enesekesksed, ei arvesta teistega ning vastutavad harva oma tegude eest. Sellised lapsed kurdavad tegevustes sageli igavust, kuna nende loovus ja leidlikkus on puudulikult arenenud (Pearson et al., 2006, lk 99).

Professionaalne õpetaja on teadlik sellest, et laste ja täiskasvanute omavahelised positiivsed suhted rühmas loovad parima sisekliima ning optimaalse keskkonna teadmiste omandamiseks. Lasteaiaõpetajad siiski märkavad rohkem laste negatiivseid emotsioone, mis väljenduvad eripärasel käitumises ning põhjustavad sotsiaalsete suhete ebaõnnestumist (Vallikivi, 2014). Sotsiaalne areng seostub sotsiaalsuse kujunemise ja käitumisoskusega. Laps kasvab ja areneb reaalses sotsiaalses keskkonnas, kus ta üha enam lülitub oma eakaaslaste kui ka täiskasvanute tegevustesse ja mõttemaailma. Laps siiski ei mõista paljusid täiskasvanute maailmas toimuvaid tegevusi ning nende tagajärgi, mistõttu see võib ohustada teda ja teisi tema ümber (Krull, 2018, lk 113). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas on kirjutatud, et sotsiaalsete oskustena tuleb lapsel võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavad ning lähtuda eetilistest tõekspidamistest. Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel teeb laps vahet hea ja halva käitumise vahel; järgib kokkulepituid reegleid ja üldtunnustatud käitumisnorme (RT I 2008, 23, 152, 2008 § 14 lg 8,10).

Aju uuringud on näidanud seda, et laps õpib paremini õpetajalt või mõnelt täiskasvanult pereliikmelt, kellega ta on lähedalt seotud õpikogemuse kaudu. Kõige probleemsemad lapsed on pärit peredest, kus ei olda omavahel väga lähedased, läheduse puudumine kajastub tervikuna lapse arengus. Sellistest peredest lapsed tunnevad suurt emotsionaalset pinget ning neil on raskusi keskendumise ning teadmiste omandamisega. Õpetades nende aju õppima, oleme sunnitud esimese asjana tegelema nende emotsionaalsete pingetega (Gurian et al., 2004, lk 49).

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleem seisneb selles, et õpetajatele valmistab raskusi käitumisraskustega laste kaasamine õppe- ja kasvatustegevustesse.

1. ENAMLEVINUD KÄITUMISRASKUSED LASTEAIALASTEL

1.1. Enamlevinud käitumisraskuste olemus ja põhjused eelkoolieas

Eripedagoog Jaan Kõrgesaar (2020, lk 53) on oma raamatus „Sissejuhatatus hariduslike erivajaduste käsitlusse“ nimetanud käitumisraskuste vormid: sissepoole suunatud ehk internaliseeritud käitumisraskused ning väljapoole suunatud ehk eksternaliseeritud käitumisraskused. Sissepoole suunatud emotsionaal- ja käitumisraskused väljenduvad suhtlusoskuste puudulikkuses, oma mõttemaailma eemaldumises ning põhjusetu kartlik olles. Väljapoole suunatud emotsionaal- ja käitumisraskused seevastu eristuvad paigalpäsimatuse, vahelesegamise, õpetaja eiramise ning juhendamisele mittereageerimisega.

Kui tüdrukutel on kalduvus sissepoole suunatud käitumis- ja emotsionaalseteks raskusteks, siis poistel vastupidiselt tüdrukutele esineb rohkem väljapoole suunatud käitumisraskusi. On lapsi, kellel on raskusi oma käitumise ja tunnete väljendamisega ning nad vajavad selleks lasteaias lisatähelepanu, individuaalset lähenemist ning abi (Ennok, 2012, lk 11). Tüdrukutel, keda peetakse poisilikeks ning kes eelistavad poistega mängu ja puu otsas ronimist nukkudega mängule, esineb sotsiaalselt ohtlikku agressiivsust väga harva. Paljudel poistel on probleeme agressiivsusega, kuna nende isad viibivad eemal kodust või nad järgivad pigem naiselikku kasvatamisviisi. Sellepärast ei õpi need poisid oma maskuliinset energiat õigesti omandama ja seda muundama edasiviivaks käitumiseks (Juul, 2013, lk 33-34).

Kodus omandatud käitumisviis on sageli lasteaias väga hästi märgatav. Juhul, kui laps saab kodus pidevalt vanemate tähelepanu, eeldab ta samapalju tähelepanu endale ka lasteaias. Lisaks kodustele käitumismallidele mõjutavad käitumist lapse isiksus ja temperament. Lapse käitumisele avaldavad mõju õpetaja kompetents ja pädevused (Cantell, 2010, lk 55).

Kairi Ennok (2012, lk 11) on välja toonud, et lasteaias puutuvad õpetajad varakult kokku lastega, kellel on õppe- ja kasvatustegevustes raskusi oma käitumise ja emotsioonide kontrollimisega. Emotsionaalsed ja käitumisraskused on inimese arengule häiriva või

muutuva toimega ja mõjutavad suhteid väga ning on stressiks endale kui ka teda ümbritsevatele indiviididele. Kui ümbritsev keskkond on negatiivne, mõjutab see ka õppimist ning teadmiste omandamist. Emotsionaalsed ja käitumisprobleemid võivad ilmned a reeglite rikkumisena, agressiivsuse, endasse tõmbumise või tähelepanuraskustena. Emotsionaalsete- ja käitumisraskuste ilmumine võib olla märguandeks sellest, et lapsel on hariduslik erivajadus. Kui enne lasteaeda tulekut ei ole märgatud lapse erivajadust, siis on õpetaja rühmas algataja protsessile, mille abil saab kindlaks teha lapse täpsed vajadused ning leida probleemile lahendus.

Lastepsühhiaater Piret Aavik (2008) on öelnud, et käitumisraskused kirjeldavad olulist kõrvalekallet tavapärasest käitumisest, mida saaks eeldada samaealistelt lastelt sarnastes tingimustes. Käitumisraskuste põhjused jagunevad kahte suurde alagruppi. Esimene põhjuste alagrupp on seotud tõsiste erivajadustega, mida koolieelses eas veel ei ole märgatud. Kõige enam levinud erivajadused, mis mõjutavad lapse käitumist on: aktiivsus- ja tähelepanuhäire, autismispektrihäire ja vaimne alaareng. Aktiivsus- ja tähelepanuhäiret peetakse kõige segavamaks käitumisraskuseks lapsel just õppe- ja kasvatustegevuses. Häiret iseloomustab see, et tähelepanu- ja keskendumisvõime on nõrk. Lisaks on laps impulsiivne ning tegutseb mõtlematult, niheleb ja ei püsi paigal. Samuti mõjutab lapse käitumist seegi kui tal on kõne- või kuulmishäire. Teise ja kõige suurema põhjuste alagrupi moodustavad sotsiaalsed faktorid, kus lapsel ei ole suhtlemiseks ja eakohaseks käitumiseks piisavalt kogemusi ega oskusi. Tihti ei ole last ümbritsevatel täiskasvanutel piisavalt teadmisi lapsele sotsiaalsete oskuste õpetamiseks ja nad ei mõista selle olulisust. Lastekollektiivis tekitab kõige enam probleemset käitumist sotsiaalsete oskuste puudulikus. Lapsed käituvad halvasti, sest nad tunnevad end mingil põhjusel halvasti ega tea, kuidas antud olukorras toimida. Sellistel lastel on sageli kodus probleemid, raskused kohanemisega, puudulikud sotsiaalsed oskused ning muudatused elukorralduses.

Sotsiaalsuse tähendust mõistavad inimesed erinevalt. Kõige enam mõeldakse selle all sotsiaalseid oskusi ehk ladusat suhtlemisoskust. Sotsiaalsus on kaasasündinud temperamendijoon, aga sotsiaalseid oskused ei ole sünnipärase, vaid neid õpitakse. Sotsiaalsed oskused kujunevad kogemuste kaudu (Keltikangas-Järvinen, 2011, lk 10-11).

Denham'i, Bassett'i, Thayer'i, Mincic'i, Sirotkin'i ja Zinsser'i (2012) teadusartikkel annab ülevaate lasteaialapse sotsiaalse arengu toetamise olulisusest. Artiklis tuuakse välja, kui oluline on juba eelkoolieas lastel omavaheline suhtlemine, sõprussuhete loomine ja nende

hoidmine, teiste kuulamine ning läbirääkimisoskused erinevates olukordades. Antud uuringu eesmärgiks oli märgata ja hinnata eelkooliealiste laste sotsiaalse ja emotsionaalse arengu tugevaid ning nõrku külgi. Selgus, et lasteaialaste emotsioonide väljendamine on seotud rühmakaaslastega suhtlemisega ning õpetajatelt saadud tagasisidega.

Individuaalsed tegurid, nagu kaasasündinud omadused ja temperament, samuti perekonna, tugivõrgustiku ning ühiskonnaga seotud tegurid võivad toetada või kahjustada lapse täisväärtusliku arengut (Kanninen & Sigfrids, 2012, lk 46).

Viimastel aegadel on üha enam tulnud eesti lasteaedade tavarühmadesse mitte eesti keelt kõnelevaid lapsi. Lastekollektiivis hakkab laps keelt omandama läbi mängu ning teiste eakaaslastega igapäevaselt suheldes. Algul on lapsele see kindlasti suur väljakutse, mistõttu võib ette tulla lastevahelisi arusaamatusi, mis väljendub nende käitumises. Psühholoog Toivo Niiberger (2018) on välja toonud, et muukeelne laps on erivajadusega laps. Ta võib olla väga andekas, kuid võib sattuda puuduliku keeleoskuse tõttu riskirühma. Kõne mittemõistmine võib tuua kaasa suuri arusaamis- ja toimetulekuraskusi. Teises keeles õppiv laps ei pruugi teadmisi piisavalt omandada, kui ta ei saa õpetaja kõnest aru, laps väsib kiiremini, mistõttu vajab ta tegevustes tihedamini pause. Lapsel võivad tekkida eneseväljendusraskused ning tal jääb sõnadest puudu, et ennast verbaalselt väljendada. Teist keelt kõneleval lapsel võib tekkida madal enesehinnang, kuna ta ei suuda vähese keeleoskuse tõttu ennast teistele mõistetavaks teha.

Lasteaiarühmas on üheaegselt koos palju lapsi ning müratase on paratamatult kõrge enamuse päevast. Taustahääled segavad kõiki keskendumisel, kuid tänu mürale on õppimise ja teadmiste omandamisega raskusi tundlikumatel ja temperamentsematel lastel. Nad võivad muutuda õppimisvõimetuks (Keltikangas – Järvinen, 2013, lk 92).

Lapsi tabab rühmaruumis tohutu hulk visuaalseid ja teisi sensoorseid ärritajaid. Lapsed ei suuda keskenduda keskkonna igale välisärritajale ja nii nad kas õpivad ennast välja lülitama või käituvad huupi ja järelemõtlematult. Niisuguste laste reaktsioonid on juhuslikud ja kaootilised; nad ei oska teha valikuid ning ei suuda panna tähele ega keskenduda (Fisher, 2005, lk 127).

Keskkond meie ümber on muutunud rahutumaks ja stressi tekitavamaks ning selle tagajärjeks on rahutushäirete kui ka agressiivse käitumise sagedasem esinemine. Laste kesknärvisüsteem peab juba varases eas taluma ülekoormust, kuna ümbritsevast keskkonnast

tuleb palju ärriteid ning lapse kaitsemehhanism murdub ja ta ei tule enam ümbritsevaga toime (Sinkkonen, 2011, lk 101).

Väikeste laste ning vähem võimekate õppijate puhul on hästi märgatav kergesti hajuv tähelepanu ning seda on lihtne pooleliolevalt ülesandelt kõrvale juhtida. Vaimselt võimekamatel lastel seevastu võib hakata õppetegevuses igav, juhul kui ei toimu uue õppimist ning puudub vaimne pingutus. Laps annab märku oma käitumisega, soovides saada tähelepanu. Samamoodi võib ka liiga suur väljakutse lapses tekitada frustratsiooni ja õpimotivatsiooni langust (Fisher, 2005, lk 120-121). Webster-Stratton (2015, lk 39) toob välja, et täiskasvanutena peame teadvustama seda, et kui me märkame last hästi käitumas ja pöörame sellele tähelepanu, siis soovib laps sellist teguviisi edaspidi korrata.

Lastel esinev vastumeelsus ja trots ning sobimatu käitumine võivad varjata tegelikkuses seda, et laps on tõeliselt andekas. Erinevad käitumisraskused on takistuseks teadmiste omandamisel ning suhete loomisel teistega, seetõttu peab õpetaja märkama probleemi ja võimalusel kaasama erialaspetsialiste toetamaks last ning tema vanemaid (Davis et al., 2011, lk 4).

Probleemse käitumise eesmärgiks lapsel ei pruugi alati olla soov saada tähelepanu, vaid võib olla soov saada ligipääs mõnele meelistegevusele (Utsar & Varik-Maasik, 2017, lk 47).

Winterhoff (2010, lk 15) on kirjutanud, et lapsevanemad on lapsed täiskasvanutega võrdsele pulgale asetanud ning kohtleme neid kui psüühiliselt ja emotsionaalselt küpseid inimesi. Seetõttu oleme praeguseks sattunud olukorda, kus piirideta kasvavatest lastest on saanud oma vanemate kasvatajad ja kontrollijad ning nad ei ole psüühiliselt võimelised oma käitumist valeks pidama.

Pakkudes lapsele piisavalt tähelepanu, tunneb ta end turvaliselt ning toetatuna, kuid mitte ülehooldatuna. Kui laps saab täiskasvanu poolt liiga palju tähelepanu, röövib see lapselt algatusvõime ning annab märku, et laps on maailma keskpunkt (Clarke et al., 2008, lk 139).

Lapse agressiivne käitumine võib olla põhjustatud kahest aspektist: ta tunneb end väärtusetuna või võtab eeskujuks täiskasvanute käitumise. Laps jäljendab enamasti ühe vanema käitumist ja kopeerib alati viisi, kuidas vanemad omavahel käituvad (Juul, 2013, lk 59).

Lapse halva käitumise taga võib olla ka see, et ta ei oska ja talle pole õpetatud oma tundeid väljendada. See omakorda võib olla põhjuseks, et laps väljendab oma hirmu, tigidust,

jonnakust ja kättemaksu käitudes halvasti (Aavik, 2008). Käitumisprobleemidega laste õpetajad rõhutavad sageli tingimusi ja põhjust, mida nemad muuta ei saa. Rõhutatakse laste madalamaid võimeid ja „rasket iseloomu; lapsevanemate poolt probleemsete käitumismustrite soodustamist; ebastabiilsete ja erivajadustega laste õpetamiseks vajalike tingimuste puudumist jne (Meos et al., 2010, lk 29).

Lapse impulsiivsus, aktiivsus ning tähelepanuvõime on tema temperamendi osad. Erinevusi temperamendis võime märgata juba imikueas. 5-6-aastane laps peaks suutma oma impulsiivset käitumist kontrollida ning peaks suutma huvipakkuvale tegevusele keskenduda 20-25 minutit. Õpetajad oskavad märgata, kas laps on arenguliselt aktiivsem kui teised lapsed ning nad panevad tähele neid lapsi, kellel puuduvad piirid ja kes ei mõista põhjustagajärg seoseid.

Lapsed võivad olla pidevalt sõnakuulmatud sellistes peredes, kus on vähe reegleid. Selliste laste vanemad lubavad lastele liiga palju, nad on oma nõudmistes ebakindlad ning ei julge lapsele „ei“ öelda (Webster-Stratton, 2015, lk 215-238).

Võimaldades lapsele liiga palju vabadust, teeb see halba lapsele endale, vanematele ja teistele inimestele. Tõeline vabadus esineb vaid turvalises last ümbritsevas keskkonnas. Turvalisus luuakse, kui tajutakse piire perekonnas ning saadakse aru, et ka võõrastes kohtades on piirid (Clark et al., 2008, lk 245).

Lapsed üritavad üldiselt oma probleeme lahendada kõikide kättesaadavate vahenditega. Teinekord see õnnestub neil hästi ja teinekord mitte. Peame arvestama seda, et nad on ikkagi lapsed ning ei suuda toime tulla oma tunnete ja eluga nii nagu täiskasvanud (Elven et al., 2017, lk15).

Lapse ebasobival käitumisel on alati põhjus. Väike laps, kellel on raskusi oma käitumise ja tunnete väljendamisega, vajab täiskasvanu julgustust ja individuaalset lähenemist.

1.2. Õpetajate roll ja valmisolek ennetada laste käitumisraskusi

Kui lapse rahutus, tormakus ning üliaktiivsus ei leia juba eelkoolieas suunamist, mõistmist ja vajadusel ravi, on väga suur tõenäosus, et kooli jõudes jääb laps hätta ning probleemid kuhjuvad (Talts et al., 2005, lk 142).

Seega on lasteaia õpetaja üks võtmeisik lapse käitumise muutuste märkamisel ja kes saab anda vanemale soovitusi pöörduda erialaspetsialistide poole (Cantell, 2010, lk 71).

Õpetajate pedagoogiline kohustus on lapsi ja nende käitumist mitte individualiseerida ega lahterdada (Juul, 2013, lk 65).

Õpetaja kompetentsideks kutsestandardi järgi on olla teadlik õppija füüsilise, kognitiivse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu alustest ning kultuurilistest eripäradest. Lasteaia pedagoog selgitab välja rühma ja õppija õpioskuste ja õpimotivatsioonitaseme ning arvestab neid õpieesmärkide seadmisel ja tegevuste planeerimisel. Uurib võimalusi, kuidas toetada õppija terviklikku arengut ja valmisolekut õppimiseks ning märkab õppijate toe vajadust ja nende individuaalseid õpivajadusi (Kutsestandard, 2021).

Mõnikord jääb õpetaja häтта, kui viib läbi tegevusi lastega, kes on aktiivsed ning püsimatud. Ükskõik, mida õpetaja ütleb või millisele tegevusele suunab, püsivad sellised lapsed tegevuse juures vaid lühikest aega ning tormavad edasi, olles kiired ja täis ootamatusi. Iga kõrvaline nende jaoks põnevam asjaolu viib nende tähelepanu mujale. Sellisel juhul tuleb õpetajal olla kindel oma nõudmistes ja tegudes. Õpetaja peab last suunama ikka ja jälle tagasi sellele tegevusele, milles algselt kokku lepiti (Suur, 2010, lk 39).

Lehte Tuuling (2015) on rõhutanud õpetaja rolli olulisust lasteaialapse elus. Õpetaja kui lapses hoiakute ja väärtushinnangute kujundaja aitab lapsel mõista teda ümbritsevat maailma. Last ümbritsevast keskkonnast ja täiskasvanutest sõltub kui õnnelik ja usaldav ja tasakaalukas on laps. Kuidas oskab käituda uutes olukordades ning kuidas suhtleb eakaaslaste ja täiskasvanutega. Õpetaja ülesanne on teha teadmiste omandamine lapsele põnevaks. Edgar Krull (2018, lk 451) on öelnud „*Reaalses õppe- ja kasvatustöös põimuvad õpetaja intuiitvne teadmine ja kogemused koos analüütilisema iseloomuga otsustustega terviklikeks käsitusviisideks ehk strateegiateks.*“ Jere Brophy (2014, lk 42) on välja toonud õpetaja vahetu kohalolu olulisuse ja lastega kontaktis oleku tegevuste kaudu, sest need suurendavad füüsilist ja psühholoogilist lähedust lastega. Oma kohalolu mitteverbaalne väljendamine tähendab pilkkontakti, naeratamist, julgustavaid žeste, sobilikku hääletooni, rühmaruumis ringiliikumist, kehaga ettepoole ja pingevaba kehahoiakut. Verbaalset kontakti aitavad luua huumor, isiklikud näited, eneseavamine, meie-keel ja õpilaste eesnimede kasutamine.

See, millise õhkkonna loob õpetaja lastele rühmas, mõjutab lapsi kas positiivselt või negatiivselt. Õpetaja enda rahulikkus, lastele keskendumine ja hea suhtlemisoskus loovad lastele turvalise õhkkonna rühmas. Kui õpetaja on rühmas rahutu ja räägib tihti valju häälega, siis muutuvad ka lapsed rahutuks ja lärmakaks (Koivunen, 2009, lk 122).

Juhul kui rühmas on lapsi, kellel on raskusi oma tunnete väljendamisega, on õpetajal oluline roll märgata neid, kellel on sissepoole suunatud käitumisprobleeme. Neid ei ole võimalik kohe märgata kui näeme väljapoole suunatud probleeme, samas võib mittemärkamine või ignoreerimine lapse psüühikale negatiivselt mõjuda. Selline varajane sekkumine aitab ennetada hilisemaid käitumis- ja õpiraskusi koolis (Ennok, 2012, lk 11).

Käitumisraskustega lapsi on raske õpetada ja õpetajatel pole piisavat väljaõpet sekkumiseks. Sellegipoolest on tõsi see, et hea väljaõppega õpetajad suudavad häirivat käitumist tõhusalt juhtida ja seda korrigeerida, näiteks kehtestades selged reeglid ja juhised, andes positiivset ja korrektset tagasisidet kohaneva käitumise kohta. Samuti kasutab hea väljaõppega õpetaja lastel esineva probleemse käitumise puhul „Aeg maha“ meetodikat ning erinevaid näitlikke vahendeid ebasobiva käitumisviisi vähendamiseks (Royer, 2006, lk 30). Hannele Cantell (2010, lk 146-147) on välja toonud, et reeglite kehtestamine loob turvatunde, andes käitumisele vastavaid juhiseid ning seades piire. Oluline on lastele selgitada, milleks reegleid vajatakse. Väga tähtis on ka see, et reeglitest peavad kinni õpetajad. Kindlasti peab reeglite kehtestamisel jälgima, et säiliks omavaheline austus ning vältima vaimse ja füüsilise kahju tekitamist.

Igel (2019) toob välja, et iga õpetajal tuleb mõelda seda, et ta ei ole ainus, kes puutub kokku oma töös käitumisprobleemidega lastega. Igapäevatoos tuleb kasuks kolleegide vaheline kogemuste jagamine ning teineteise toetamine. Lapsi toetab tegevustes see, kui ümbritsev kasvukeskkond on eakohast arengut toetav ning õpetaja on abivalmis ja enesekindel.

Laps võib olla kodus harjunud sellega, et kui piisavalt palju nõuab, siis saab oma tahtmise. Lasteaias seisab laps silmitsi uue olukorraga, kus kehtivad kõigile võrdsed reeglid ning ta peab nendega kohanduma (Cantell, 2010, lk 56).

Kui õpetaja võimaldab lapsele aega eneseväljenduseks, laseb lapsel asjadest rääkida ja olukordade üle mõelda ning arutleda, saab laps arusaamise, et õppimine tähendab igapäeva elu ja selle tähtsate osade tundmaõppimist (Fisher, 2005, lk 153).

Ennok (2012, lk 11-15) on öelnud, et õpetaja on lapsevanemale emotsionaalseks toeks. Nõustamine, suhtlemine ja infovahetus kodu ja lasteaia vahel aitavad ennetada hilisemaid probleeme. Õpetaja tugevuseks on oskuslik lõiming erinevate valdkondade vahel ning luues temaatilisi tegevusi ja mängu, arendab see lastes oskust paremini mõista nii teiste inimeste kui ka enda emotsioone. See aitab lastel edukamalt toime tulla sotsiaalsete suhete loomise ja

hoidmisega. Õpetaja on lapsele eeskujuks ning laps võtab omaks õpetaja väärtushinnangud mille tulemusena õpib hilisemas elus konflikte lahendama.

Lastega tuleb rääkida nendest tunnetest, mis mingites olukordades neile tekivad, siis oskavad nad järgmisel korral oma emotsioone ära tunda ning neid väljendada (Webster- Stratton, 2015, lk 117). Nad peavad õppima saavutama kontrolli enda tunnete üle ja oskama seda säilitada. Õpetajal tuleb aidata ja õpetada lastele enesekontrolli saavutamist ning hoidmist (Elven et al., 2017, lk 152).

Edgar Krull (2018, lk 463-473) toob välja, et õppimiseks vajaliku tähelepanu saavutamiseks tuleb õpetajal veenduda, et kõrvaliste tähelepanu köitvate sündmuste toime oleks viidud miinimumini. Õpetaja entusiastlik suhtumine õppimisse ja teadmiste omandamise soov on üheks oluliseks teguriks, et lastel kujuneksid samad käitumisjooned. Veel rõhutab Edgar Krull (2018, lk 635), et laste juhendamisel õppe- ja kasvatustegevuses on oluline õpetajal oma kõne optimeerida. Rääkida tuleb vähem ja aeglasemalt; sõnavara ja lauseehituse valikul tuleb lähtuda lapse kõne arengust; ütluse pikkusel tuleks arvestada lapse töömälu mahuga ning vajadusel toetada kõnet piltide ja piktogrammidega. Kui lapseni jõuab korruga liiga palju verbaalset infot, siis võib tema tähelepanu kergesti hajuda.

Koivunen (2009, lk 123) toob välja, et ideaalne kasvu-, arengu- ja õppimiskeskond on see, kus õpetajad jälgivad lapsi tegutsemas ning vajadusel sekkuvad. Õpetaja kiidab ja julgustab lapsi, räägib rahuliku häälega kasutades lihtsaid ning arusaadavaid väljendeid.

Lasteaias saab õpetaja vaimse töö oskuste osas väga palju ära teha. Ajal, mil lapse meeled on vastu võtnud kõike uut ja huvitavat, saab eakohaste vaatluste, erinevate tegevustega ja õppekäikudega soodustada lapses vaatlusoskust, tähelepanu ning mäluarengut. Seades jõukohaseid eesmärke, innustame last süvenema ning alustatud lõpule viima. Laps on koolis edukas, kui ta on suuteline lasteaias keskenduma õpetajalt saadud juhistele (Talts, 2005, lk 145).

Õpetajad on pannud tähele, et põnevad praktilised ja avastusi täis õppe- ja kasvatustegevused, kus lapsed saavad ise aktiivselt osaleda ning välja käia oma mõtteid, on palju rohkem väljakutseid pakkuvad ning hoiavad laste tähelepanu fokuseeritult tegevustel.

1.3. Käitumisraskusega laste kaasamiseks kasutatavad meetodid õppe- ja kasvatustegevustes

Lasteaias toimub väärtuste arendamine igapäevase tegevuse kaudu, mida toetab lastele loodud õpikeskkond, õpetaja positiivsed suhted lastega ning koostöö vanematega. Õppe- ja kasvatustegevuste planeerimisel tuleks kasutada meetodeid, mis toetaks lastes ühtsustunnet, kaaslaste kuulamist ja koostööoskust.

Hommikuring lasteaias on iga päeva alustav rutiin. Seal saab iga laps kordamööda võimaluse rääkida sellest, kuidas tal on läinud. Seeläbi õpitakse teineteist kuulama ning väärtustama teiste arvamusi (Peterson et al., 2010 lk 97).

Edgar Krull (2018, lk 113-159) on välja toonud, et õpetajad ja õppijad omandavad keskkonnast pidevalt uusi kogemusi, mis avalduvad muutustena nende käitumises. Toimetulekul kasvatusülesannetega, peab õpetaja lisaks õpilase vaimse arengu seaduspärasuste tundmisele teadma ka, kuidas kujunevad õpilase isiksus ning sotsiaalsed oskused ning milliseid individuaalseid erinevusi on võimalik arengutes näha.

Brill (2016) rõhutab, kui oluline on väikesele lapsele individuaalse selgitamise ja juhendamise meetod uute oskuste või teadmiste omandamisel.

Pakkudes lastele rohkem valikuvõimalusi, suurendab see lastes huvi, pühendumust ja õppimist, eelkõige vähese õpihuviga laste puhul. Valik suurendab laste osalust tegevuses ja seega nende motivatsiooni õppida (Brophy, 2014, lk 253). Valikute tegemise oskust saavad täiskasvanud õpetada lastele oma eeskujuga. Nii hakkavad lapsed ise aja jooksul mõtlema ja täiskasvanuid jäljendama (Fisher, 2005, lk 127).

Tähelepanu fookuseerimiseks ühele kindlale teemale peab õpetaja lapsele andma aega probleemiga tegelemiseks ning oma mõtte edastamiseks. Tähelepanu koondamiseks on hea kasutada väljendeid: „Kuula veel“, „Vaata uuesti“ (Fisher, 2005, lk 120). Kui lapse tähelepanu on tegevusel ning laps on keskendunud, võib õpetaja esitada uusi küsimusi, et laps saaks uusi teadmisi (Fisher, 2005, lk 121).

Elven ja Wiman (2017, lk 33) on välja toonud, et laste protestist aitab meil paremini aru saada see, kui süveneme probleemi, miks on mõni käitumisviis lastele mingis olukorras enesestmõistetav. Kui me täiskasvanutena soovime laste käitumist muuta, on oluline muuta tingimusi nii, et soovitud käitumine oleks laste jaoks enesestmõistetav. Soovides muuta laste käitumist, peame hoiduma tagajärgedega hirmutamist, karistamisest, premeerimisest ja

noomimisest. Et käitumise muutmine oleks edukas, peame kasutama meetodeid, mis võimaldavad lastel saavutada edu (Elven, et al., 2017 lk 47). Selleks, et laste koostöö oleks edukas, peame lubama neil olla osa otsustusprotsessidest.

Isegi väikeste asjade üle otsustamine annab eduelamuse (Elven, et al., 2017 lk 90). Laste käitumise muutmiseks on keelamise ja nõudmise asemel tõhusamaks meetodiks tähelepanu kõrvalejuhtimine (Elven, et al., 2017 lk 93).

Sõnakuulekuse õpetamisel mõjub efektiivselt aja mahavõtmine, seda eriti vastuhakkava 4-8 aastase lapse puhul. Enne peab lapsele selgitama, milleks ta peab seda tegema (Webster-Stratton, 2015, lk 216). Penthin (2003, lk 85) juhib tähelepanu sellele, et aja mahavõtmise jooksul ei tohi lapsega laskuda vaidlusse. Antud meetodi efekt seisneb selles, et nii täiskasvanul kui lapsel on aega rahuneda. Hiljem on võimalik probleemi arutada uuel tasandil ning rahulikumat häälel. Hoides positiivset õhkkonda saab laps aru, et täiskasvanu on valmis leppima- see on oluline kogemus lapsele edaspidises elus, väljaspool kodu.

Kindlasti peab aja mahavõtmine lapsele olema lühiajaline ning täiskasvanu peab kontrollima selle algust ja lõppu ning väga oluline on ka see koht, kus laps seda teeb. Samuti ei tohiks nimetada seda kohta „paha lapse tooliks“, vaid pigem aja mahavõtmise ja rahunemise kohaks või mõtlemistooliks (Webster-Stratton, 2015, lk 79).

Penthin (2003, lk 76) on toonud välja, et konfliktide lahendamisel verbaalsel teel peaks kasutama võimalikult palju mina-sõnumit. Sellisel moel toimides saab ebasobivalt käituv laps aru, et tema käitumine ei ole aktsepteeritav. Ebasobiva käitumise puhul tuleb lapsele esitada palju avatud küsimusi, nii saab laps võimalikult palju juhtunut ümber jutustada. Selle tulemusena hakkab lapse mõistuspärane aju olukorrast rohkem aru saama, mis tagab talle edaspidi suurema kontrolli enda emotsioonide ja käitumise üle.

Child (2001, lk 203) toob välja, et õpetaja tegevust peab alati saatma kõne ja vastupidi, seda nii õppe- ja kasvatustegevustes kui ka vabas tegevuses. Piaget on öelnud, et lastele tuleb õpetlikke kogemusi võimalikult täpselt selgitada ning edasi anda. Lastel peab aitama mõista, kuidas hüpoteesideni jõutakse.

Mure laste käitumise pärast lasteaias ning tänapäeval käitumisraskuste esinemise sagedus lastel on õpetajad pannud otsima erinevaid meetodikaid, kuidas toime tulla probleemse käitumisega. Üheks võimaluseks on kasutada biheiviorismil põhinevaid meetodeid. Utsar ja Varik-Masik (2017, lk 42-47) töid välja, et biheivioristlik õppemudel on see, kus jälgitakse

reaktsioone, manipuleeritakse keskkonnaga, et käitumises luua soovitud muutus. Ühe valikuvõimalusena on võimalik ignoreerida lapse ebasobivat käitumist. Ignoreerimine on protsess, kus õpetaja süstemaatiliselt hoidub tähelepanu pööramast lapse probleemsele käitumisele, millega laps loodab saada soovitud tähelepanu. Lapse ebasobiva käitumise muutmiseks tuleks muuta viisi, kuidas last ümbritsev keskkond probleemsele ja sobivale käitumisele reageerib.

Igapäevaselt kasutab õpetaja oma töös lastega individuaalse juhendamise ja selgitamise meetodit, selle tulemusena fokuseerib laps oma tähelepanu ühele kindlale tegevusele. Õpimotivatsiooni tekkeks kaasab õpetaja lapsi praktilistesse tegevustesse ning endale appi jagama erinevaid õppematerjale. Samuti on oluline, et õpetaja märkab lapsel probleemi ning süveneb sellesse ning juhib tähelepanu ebasobivalt tegevuselt kõrvale. Õpetaja väärtustab lastes eduelamuse kogemist.

1.4. Võrgustikutöö olulisus toetamaks käitumiskeskusega last tavarühmas

Sellenberg (2018) on välja toonud, et lapse esmane tugivõrgustik on perekond ja lähikondsed. Neile järgnevad määrava tähtsusega õpetajad, kes puutuvad kokku lapsega ja siis tugispetsialistid, kes on kaasatud pere või õpetaja poolt. Lapse arengule ja käitumisele mõjub soodustavalt, kui lasteaia ellu on kaasatud lapse perekond. Lapse kodune keskkond on esmaseks õppimise ja sotsialiseerumise paigaks ning õpetaja roll on luua side lasteaia, kodu ja kogukonna vahel ning soodustada omavahelist suhtlust.

Õpetajal tuleb arvestada laste perede erinevate elustiilidega ning taustaga, et toetada laste õppimist ja arengut. Õpetaja roll on näidata üles tundlikkust ja vastutust kaasates peresid lasteasutuse tegevusse. McGuire ja Meadan (2020) annavad ülevaate sellest, et kaasav sotsiaalne keskkond lasteaias on lapse arengu toetaja. Õpetajal on protsessis oluline roll, kaasata lapsevanemaid ning soodustada kodu ja lasteaia omavahelist koostööd. Rühma keskkonda ei peaks looma õpetaja üksinda, vaid võiks seda teha koos laste ja lastevanematega. Selle tulemusena tekib võimalus arutleda, milliseid tegevusi ja vahendeid erinevad pooled väärtustavad ning kui palju on erinevusi laste kasvatuspõhimõtetes nii lasteaias kui ka kodus (Peterson et al., 2010, lk 99)

Õpetajal tuleb kaasata teistmoodi käituvate laste paremaks arendamiseks võimalusel erinevaid erialaspetsialiste.

Eripedagoog- tugispetsialist, kelle tegevuse põhieesmärgiks on toetada ja suunata õppija arengut, lähtudes õppekava nõuetest ja võimalustest (Kutsestandard, 2018).

Logopeed- tugispetsialist, kelle töö eesmärk on nõustada läbi hindamise ja teha koostööd läbi vahetu töökogemuse, mille suhtluse tulemusel lapsega analüüsib tema arengut ja vajadusel annab nõu lähedastele ning kaasab teisi erialaspetsialiste (Kutsestandard, 2019).

Psühholoog- tugispetsialist, kelle tegevuse põhieesmärgiks on lastel psühholoogilise heaolu ja eneseteostamise toetamine ning vaimse tervise probleemide tekke ja süvenemise ennetamine (Kutsestandard, 2018).

Sotsiaalpedagoog – tugispetsialist, kelle tegevuse eesmärk on korraldada sotsialiseerumistugi ja seda arendada ning isiku arengu toetamine võrgustikutöö kaudu sotsiaalpedagoogiliste meetoditega (Kutsestandard, 2018).

Juhindudes tugispetsialistidelt saadud nõuannetele ja soovitudele, omandab õpetaja juurde uusi teadmisi ning nendele toetudes saab aidata nii last, kui lapsevanemat.

Koos juhendajaga koostati intervjuukava- alateemad ning küsimused. Intervjuuküsimused töötas välja töö autor ning neid pole varem kasutatud. Intervjuu koosneb 25 küsimusest, need on jaotatud plokkidesse ning on esitatud lõputöö lisa 1.

I plokk – lasteaiaõpetajate taustaandmed – sisaldas kahte küsimust vastaja tööstaaži ja hariduse kohta.

II plokk – enamlevinud käitumisraskused lastel lasteaias – koosnes viiest küsimusest.

III plokk - sobimatu käitumise põhjuseid ning neid vallanduvad tegureid – koosnes kolmest küsimusest.

IV plokk - õpetajate poolt kasutatavad laste kaasamise meetodid ja hinnang nende efektiivsusele – koosnes neljast küsimusest kaasamismeetodite efektiivsuse hindamise kohta.

V plokk - õpetajate hinnangud toimetulekust käitumisraskustega lastega – koosnes üheksast küsimusest õpetajate hinnangute kohta.

VI plokk - õpetajate ettepanekud ja soovitusel – koosnes kahest küsimusest.

Enne iga intervjuud sai intervjuueeritav teate, et vestlus salvestatakse ning teates kinnitati, et intervjuud on anonüümsed ning andmeid kasutatakse üldistatult. Kõik salvestatud intervjuud ning nendest transkribeeritud tekstid kustutatakse peale bakalaureusetöö kaitsmist.

2.3. Andmete analüüsi meetod

Kogutud andmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil. Kvalitatiivne sisuanalüüs lubab võtta arvesse ridade vahele peidetut ehk korrigeerida tekstis autori vihjeid, eesmärke ja kavatsusi ning vastandite erinevaid tõlgendamisvõimalusi. Kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus püütakse saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust, näha teksti ja autori mõtteavalduste terviklikku struktuuri. Sellise sisuanalüüsi puhul ei kasutata ranget ega fikseeritud kodeerimisjuhendit ega mõõtmiskaalat (Kalmus et al., 2015).

Kvalitatiivse meetodina on tulemuste ilmestamiseks väljatoodud osade respondentide vastused. Andmete analüüsis on respondendid tähistatud järgmise koodiga: Õpetajale viitamiseks kasutatud täht Õ (õpetaja) ning number tähistab intervjuu toimumise järjekorda. Tulemuste kirjeldamise osas on lisatud täiendavad tsitaadid, mis on intervjuudest võetud muutmata kujul, et võimalikult konkreetselt anda edasi intervjuueeritavate täpset mõtet.

3. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS

Uuritavateks olid Lääne- Harju valla lasteaedade õpetajad, kellest kolmel õpetajal oli kesk-eri haridus ning kaheksal õpetajal oli kõrgharidus. Lasteaiaõpetajate tööstaaži pikkus varieerus 3 kuni 27 aastani. Kahe õpetaja tööstaaž oli alla kümne aasta. Kuuel õpetajal on tööstaaž 10-20 aastat ning kolm õpetajat on töötanud lasteaias üle kahekümne aasta.

3.1. Enamlevinud käitumisraskused lasteaialastel

Läbiviidud intervjuudest selgus, et tegelemine käitumisraskustega lastega kuulub õpetajate igapäevatöö hulka ning kõik intervjueritud Lääne-Harju valla lasteaedade õpetajad puutuvad kokku lastega, kellel on käitumisraskused. Peamisteks murekohtadeks on, et laps ei allu korraldustele, on rahutu, segab tegevusi, käib ringi, tõukab ja segab kõrvalolevaid lapsi.

/.../ Ta ei suuda paigal püsida ja siis ta teeb selliseid häälitsusi, et omale tähelepanu saada./.../ (Õ3)

/.../ See, kui lapsed ei allu korraldustele./.../ (Õ1)

/.../ Laps käitub impulsiivselt ning ei suuda keskenduda, jookseb sihitult ringi rühmas, solvub kiiresti, lükkab teisi./.../ (Õ8)

Üheks enamlevinud käitumisraskuseks nimetasid õpetajad aktiivsus- ja tähelepanuhäiret, autismispektrihäiret ja vaimset alaarengut. Õpetajad täheldasid, et laps käitub ebasobivalt ka siis, kui tal ei ole suhtlemiseks ja eakohaseks käitumiseks piisavalt oskusi ega kogemusi. Uuringus osalenud õpetajate kogemuse põhjal saab öelda, et viimastel aastatel on üha rohkem aktiivsus- ja tähelepanuhäirega lapsi tavarühmas.

/.../ Järjest rohkem on ATH lapsi. /.../ (Õ7)

/.../Sotsiaalsete oskuste mitte vastamine eale. /.../ (Õ7)

/.../ Lapsel on tohutult suur tähelepanuvajadus ning eale mittevastav käitumine enamuse aja päevast, samuti kui on märgata tugev arenguline mahajäämus. /.../ (Õ11)

Kahes intervjuus toodi välja muukeelsus, kui käitumisraskus. Laps, kelle kodune keel ei ole eesti keel, vajab rohkem tähelepanu ja juhendamist kui teised lapsed.

/.../ siis muukeelne laps, kes lihtsalt kõnest ei saa aru ja tänu sellele on tema käitumine hoopis teine./.../ (Õ2)

Respondendid tõid probleemina välja lastel esineva korduva põhjusega löömise ning teistele haiget tegemise. Sellist käitumist märkasid õpetajad siis, kui laps oli alles tulnud rühma ning tal oli raskusi kohanemisel teiste rühmakaaslastega.

/.../ Pidev põhjusega löömine, see kui lapsed ei allu korraldustele, et kui sa ütled talle midagi, ta lihtsalt nagu nii-öelda naerab selle üle ja ikka teeb oma tahtmist. /.../ (Õ1)

Uuringus osalenud õpetajate sõnul on viimasel ajal lastel süvenenud agressiivsus ning ärrituvus. Ühe põhjusena toodi välja, et keskkond meie ümber on muutunud stressi tekitavamaks. Teiseks toodi põhjuseks see, et laps ei oska käituda adekvaatselt erinevates olukordades. Peaaegu kõik respondendid vastasid, et töötades rühmas igapäevaselt lastega, märkavad nad poiste käitumises rohkem agressiivsust, trotsi, kaklemist ning löömist, kui tüdrukute käitumises. Intervjuust tuli välja, et poisid on lärmakamad, neil esineb rohkem kiuslikust ning mõnel puudub huvi tegevuse vastu. Nad segavad teisi rohkem ühistegevustes ning õppetegevuste ajal ja otsivad endale meelepärasemat tegevust.

/.../ ei kuula ära, milles on probleem või mida talle öeldakse, vaid kohe on hoiak ja enesekaitse. /.../ (Õ5)

/.../ Ongi selline agressiivse käitumisega laps, kes läheb täiesti hüsteeriasse ja endast välja. Hakkab siis lõhkuma ja suvaliselt asju loopima, toole, õpetajat. /.../ (Õ4)

/.../ Ma arvan, et poisid elavad rohkem oma käitumist väljapoole oma agressiivsusega. /.../ (Õ2)

/.../ Poisid on rohkem nutimaailmas. /.../ (Õ11)

Uuritavad on pannud tähele, et tüdrukute käitumises esineb rohkem endassetõmbumist ning sissepoole käitumist, mistõttu ei tule nad toime oma tunnete väljendamisega ja solvuvad kergesti. Üks õpetaja vastas, et tüdrukutel esineb agressiivsus harva ning õpetajal puudub kogemus selliste tüdrukutega rühmas. Teine õpetaja seevastu rääkis oma kogemusest, et

varem olid tüdrukud viisakamad ning vaoshoitumad, kuid on võtnud üle agressiivsema mustri. Veel toodi välja seda, et tüdrukutel esineb rohkem nutuhooge.

./.../ Tüdrukutel esineb samamoodi käitumiskustet, aga agressiooni on vähem, kui poisitel. ./.../ (Õ10)

./.../ Välja arvatud mõned sellised tagasihoidlikud ja vastupidi ei suuda teistega suhelda. ./.../ (Õ5)

./.../ Nad pigem nutavad tühjade asjade pärast hästi palju. ./.../ (Õ4)

Üks respondent tõi murekohana välja, et käitumiskustet võib mõnel 2-3 aastasel lapsel märgata juba lasteaeda tülles. Rohkem märkasid lasteaiaõpetajad käitumiskustet lastel aiarühmas. Probleemiga peab hakkama koheselt tegelema, sest kui sellisele käitumisele kohe tähelepanu ei pöörata, siis käitumiskustet süvenevad lapse vanemaks saamisel.

./.../ kui on just tegemist agressiivsete lastega, siis ta juba ei allu enam siis nii palju, et siis lööbki rohkem välja. See on minu arvamus. ./.../ (Õ4)

./.../ Ma pakuksin, et 4-5-aastased ja sealt ülespoole. ./.../ (Õ5)

./.../ Käitumiskustet esineb igas vanuserühmas, põhjused on erinevad lihtsalt. ./.../ (Õ7)

Üsna arusaadav on see, et ka laps tajub erinevaid muutusi maailmas ja probleeme enda ümber, mistõttu tekib tal stress. Sarnaselt täiskasvanule ei oska laps veel nii hästi ennast verbaalselt väljendada, vaid annab erinevatest reaktsioonidest märku oma käitumisega.

3.2. Sobimatut käitumist vallandavad tegurid

Õpetajad tõi sobimatu käitumise põhjuseks eelkõige välja koduste kasvatusreeglite ning ebasobiva käitumise peegelduste puudumise. Õpetajad panevad lasteaias tähele seda, milline on lapsel kodune kasvatus ning rohkem kui pooled respondendid kinnitasid, et vanemad ei pööra tähelepanu lapse ebasobivale käitumisele. Laps käitub lastaias ebasobivalt ning teda korrale kutsudes ei oska laps oma käitumisele tagajärge karta. Toodi välja see, et selle asemel, et lapse sobimatut käitumist tähele panna ja reageerida, antakse lapsele kätte digivahend, mille peale probleem nagu laheneks.

./.../ kuna siis laps ju ilusti ja ei käitu sobimatult. ./.../ (Õ5)

./.../ Ma arvan, et see on ikka see kodune tegemata töö, kuna lapsed on järjest rohkem harjunud saama oma tahtmist. ./.../ (Õ5)

Teisena töid respondendid intervjuudes välja laste puuduliku suhtlemisoskuse eakaaslastega, mistõttu ei suudeta end kehtestada. Lasteaiaõpetajatele tundub, et laps ei ole viibinud eriti palju teiste laste seltskonnas. Uuringust tuli välja see, et kui lapse kõne ei ole eakohane või puudub, siis ei suudeta end väljendada muul moel, kui ebasobiva käitumisega. Üks respondent tõi välja selle, kui oluline on lapse psühholoogiline valmisolek lasteaeda tülles ning see, kuidas kodu last toetab.

./.../ Ebapiisav või mitterahuldav suhtlemisoskus võib vallandada agressiooni. ./.../ (Õ10)

./.../ Keegi ei mõista teda, vähene suhtlemisoskus, vähene sotsialiseerumine. ./.../ (Õ11)

./.../ Milline olukord on kodus, kas õpetajatega saab hästi läbi, kas ta tunneb et on hoitud, mitte tõrjutud, emotsionaalne olek. ./.../ (Õ9)

Sobimatu käitumise põhjusena toodi välja erivajadus, kõne- või kuulmishäire, aktiivsus- ja tähelepanuhäire. Lapsel võivad olla vanusega seotud traumaatilised kogemused, mis on tingitud liiga kiirest elutempost ja põhjustavad lapsel stressi. Õpetajad on pannud tähele, et sobimatut käitumist lastel põhjustavad kodused probleemid, mis tulevad lapsega lasteaeda kaasa ning väljenduvad nende käitumises.

./.../ Alguses sa ju ei saa aru, mis lapsel viga on, püüad aru saada. ./.../ (Õ4)

Uuritavad töid välja probleemi, kui lapsel on lasteaias suur tähelepanuvajadus, ta võib olla peres ainukene laps ning saab kogu vanemate tähelepanu. Kodus võetakse teda kui võrdset täiskasvanule ning tal on suur sõnaõigus. Lasteaias on rühmas palju lapsi ning ta ei saa aru, miks ei saa oma tahtmist.

./.../ Ma arvan, et see konkreetselt meie ühel poisil on küll kodust tulnud kaasa see, et on ära poputatud laps, ta on saanud kõiki asju ja no ta on harjunud, et saab kõike. Ta ei oska karistust karta. ./.../ (Õ3)

./.../ Vanemate ülehooldatus (ainukene laps). ./.../ (Õ8)

Kuus respondenti märkasid kõige enam sobimatut käitumist lastel hommikuringis, kus laps ei suuda keskenduda ning olla tähelepanu keskpunktis. Murekohana toodi esile uneprobleemid lastel. Õpetajad märkasid, et mõni laps on lasteaeda tülles väga unine. Samuti on lastele saanud väljakutseks need tegevused, kus peab olema vaikselt, kuulama ning keskenduma.

.../ Hommikuringi ajal- mõni laps on eevil, mõni on unine. Raske on end kokku võtta. .../ (Õ11)

.../ et laps ei suuda ringis keskenduda või olla seal tähelepanu all. .../ (Õ4)

.../ Pigem õppe- ja kasvatustegevused, kus on vaja kellegi lõpuni kuulamist. .../ (Õ10)

Respondent rääkis oma kogemusest, et lastel on raskusi ettelugemise kuulamisel. Näiteks toodi tavaline muinasjutu kuulamine, kus ei suudeta istuda ja kuulata. Muret tegi õpetajatele ka see, et organiseeritud õppetegevuste puhul ei suuda lapsed oodata oma järjekorda. Samuti märkavad õpetajad sobimatut käitumist muusika- ja liikumistegevustes.

.../ siis nad hakkavad nagu halvasti käituma või rumalusi tegema. .../ (Õ2)

.../ Häirivat ja segavat käitumist on terve päeva jooksul. .../ (Õ6)

.../ Muusikategevuses segab teisi, liikumistegevuses jookseb teisi pikali. .../ (Õ8)

Õpetaja vastas, et mõnda last häirib see, kui keegi laps tegevuse ajal seisab talle liiga lähedal. Samuti tuli välja see, et laps loobub liiga kergelt mingist tegevusest, võib arvata, et lapsel puudub järjekindlus.

.../ lihtsalt ei taha teha kaasa, loobub kergekäeliselt. .../ (ÕP11)

Õpetajad märkasid, et lapsed ei oska igavleda. Neile peab pidevalt pakkuma uusi tegevusi, et nad ei hakkaks ebasobivalt käituma, ega satuks pahandustesse. Lasteaias on korraga palju lapsi rühmas, kes kõik soovivad kaaslaste või õpetaja tähelepanu. Õpetajal peavad olema oskused ning järjepidevus, et jõuda kõikide lasteni.

3.3. Õpetajate poolt kasutatavad meetodid laste kaasamisel

Lasteaiaõpetajate sõnul eraldavad nad selle lapse teistest, kes hakkab õppe- ja kasvatustegevustes ebasobivalt käituma ning suunavad rahunema. Õpetaja suunab enne tegevuse algust või vajadusel tegevuse ajal lapse koos assistendi või õpetaja abiga individuaalsesse tegevusse, kuna igale lapsele ei sobi, kui on palju lapsi ümber ning rühmaruumis on palju lärmi. Individuaalses tegevuses selgitatakse lapsele lihtsas ja arusaadavas keeles tööeesmärk.

.../ Pead oma rüüma lapsi tundma. .../ (Õ11)

.../ Olen lihtsustanud ülesande eesmärki eduelamuse saavutamiseks, kaasanud õpetaja abi tegevusse, kes siis vajalikul hetkel tegeleb lapsega individuaalselt. .../ (Õ7)

.../ Igale lapsele ei sobi see suur rahvamass. Et siis ta läheb selliseks närvilisemaks. .../ (Õ3)

Õpetajad on pannud tähele, et juhtides lapse tähelepanu ebasobivalt käitumiselt mujale, muutub käitumine positiivseks. Andekamale lapsele pakub õpetaja välja suuremat väljakutset pakkuva ülesande, arvestades seda, et see oleks lapsele jõukohane. Kui laps saab õpetajale olla abiks, tunneb ta end motiveeritult.

.../ Olen palunud endale appi ja andnud lisäülesandeid, jagab teistele õppematerjale. .../ (Õ8)

.../ Laps on minu lähedal. Annan temale abistavaid ülesandeid, mis viib mõtted mujale. .../ (Õ6)

.../ Kokkulepe, kui mingi ülesande valmis saad siis saad mingi põneva asjaga tegeleda. .../ (Õ6)

Murekohana tuli välja, et kui rühmas on tegevuse ajal palju rahutuid lapsi, siis ühest õpetaja abist ei piisa, et neid kõiki hallata. Lasteaiaõpetajad on paigutanud lapsed tegevuse ajal istuma nii, et kõige rahutumad ei istuks koos, vaid hajutatult ning mõne rahulikuma lapse kõrval.

.../ Jälgin last, panen ta juba teadlikult mujale istuma nt hommikuringis või õppetegevustes, grupitegevustes sama moodi ja olen konkreetne. .../ (Õ9)

.../ Olen lapsele midagi mudimiseks kätte andnud või palunud miskit hoida ning valvata (raamat, pilt...) .../ (Õ10)

.../ Grupitegevuses paned lapse, kellel on käitumisega probleeme kokku lapsega, kes on rahulikum. .../ (Õ11)

Õpetajad on kasutanud motiveerimistabelit. Laps märgib kleepsuga, kui on hästi käitunud, õpetajat abistanud ning teiste lastega sõbralik olnud. Preemiaks saab laps nädala lõpul valida vesiklepsu. Õpetaja on märganud siiski, et selline motiveerimine ei tööta kõigi laste puhul.

Alternatiivina nimetati õppe- ja kasvatustegevuse vahel vaikuse minutite kasutamise meetodit. Õpetaja laseb lastele enne tegevuse alustamist rahulikku muusikat ning lapsel on võimalus minna rühmas asuvasse rahunemispessa. Rühmaruumis on lastel võimalik lugemispesas vaadata raamatuid, milles kirjeldatakse erinevaid tundeid.

./.../ Nendest emotsioonidest saab pidevalt räägitud, kui ongi pahane, siis see on okei, aga lüüa ei tohi. ./.../ (Õ4)

Kõige efektiivsemalt on käitumisraskustega laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustesse töötanud lapse individuaalne juhendamine. Põhjendatakse seda sellega, et siis on lapsed tähelepanu all ja ei ärritu. Teiseks märkavad õpetajad, et hästi toimivad sobimatu käitumise puhul mängulised võtted ja tegevuse rikastamine erineva pildimaterjaliga.

./.../ siis ei teki nagu seda halvasti käitumist. ./.../ (Õ2)

./.../ Vahel ongi nii, et nad keelduvad osalemast, siis teen tegevused teistega ära ja pärast siis individuaalselt ja teadlikult nendega. ./.../ (Õ5)

./.../ Individuaalne lähenemine ja järjepidevus. ./.../ (Õ6)

Samuti panid õpetajad tähele, et kui anda lapsele võimalus end aidata tegevuses, siis laste käitumine muutub positiivseks. Vesteldes õpetajatega selgus, et lapsele on oluline täiskasvanu lähedus ning järjepidevus reeglite kehtestamisel. Mitte vähem oluliseks hindas üks respondent lapsele tunnustuse jagamist peale tegevuste sooritamist.

./.../ kasutan sõna KIIDAN. Näiteks kiidan, et oskasid teistega arvestada, või kiidan, et aitasid mind. ./.../ (Õ8)

Õpetajad on pannud tähele, et kui nad on pidevalt järjepidevad, rühmas on toimiv ja tugev meeskond ning lapsevanemad teevad koostööd on ka lapsed õnnelikud ning saavad tegevusest eduelamusi.

./.../ Oled talle tähelepanu pööranud ja talle need ülesanded leidnud, lased tegutseda ning pakud eduelamust. ./.../ (Õ11)

Oluline on, et lastele antavad juhised tegevuste sooritamisel on selged. Õpetajad nimetasid, kui oluline on lapsele selgitada erinevaid olukordi, peegeldada ebasobivat käitumist.

./.../ Peegelda lapsele tundeid öeldes jaa ma saan aru, et sina tunned nii. Ma saan sinust aru, aga me peame nüüd teistmoodi tegema. Ja siis seletada lapsele ta käitumise tagajärgi, aga ma juba ütlesin. ./.../ (Õ2)

./.../ No jääda rahulikuks ja siis selgitada lapsele. Rahulikult olla, kui õpetaja läheb ka seal närviliseks ja tigidaks, siis kandub lapsele üle ja siis see lumepall läheb veel suuremalt keerlema. ./.../ (Õ3)

Ühe respondendi arvates võiks lasteaia olla erinevaid teraapiaid või siis sellel kindlal lapsel võiks olla võimalus käia erinevates teraapiates, kus erinevad tugispetsialistid temaga tegeleksid. Õpetaja rõhutab, et selline individuaalne oskuste õpetamine oleks väga suure tähendusega lapse arengule.

./.../ Et on ju olema liivateraapiaid, et sellele lapsele leitaks selline õige toetus ja ühtlasi, et ka vanematel on perenõustamised, samamoodi emale ja isale või tervele perele. ./.../ (Õ4)

Lasteaialapse päevakavva kuulub õues viibimine, millal laps saab end füüsiliselt väsitada ning tühjaks joosta. Lastevanematele on soovitatud õpetajate poolt erinevate huvitegevuste rakendamist lapse käitumise muutmiseks.

./.../ Soovitada vanematele ujumist, mis rahustab ja lõdvestab pingeid lapsel. ./.../ (Õ8)

Respondentide arvates tuleb last kiita siis, kui laps on käitunud hästi. Kindlate piiride seadmine lapse käitumisele on väga oluline ning ka õpetaja ise peab nendest rangelt kinni pidama.

./.../ Selgitamine, läbi mängu peegeldada käitumist (kas sa tahad, et sinuga nii käitutakse). ./.../ (Õ11)

Kui rühmas on palju lapsi, võib õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimine korraga kõigile lastele olla suur väljakutse. Sel juhul tasuks õpetajal eelnevalt planeerida tegevused väiksemates rühmades ning kaasata tegevusse kindlasti õpetaja abi. Õpetajate vastustest selgus, et lapsele piiride seadmine peab algama kodust. Lapse lasteaeda tulekul näevad õpetajad seda, milline on kodune kasvatus ning kui palju panustab kodu lapse arengu toetamiseks.

3.4. Õpetajate hinnangud toimetulekust käitumisraskustega lastega

Tuginedes uuringus osalenud õpetajate kogemusele töötades käitumisraskustega lastega tavarühmas on üheks olulisemaks aspektiks toimiv rühmameeskond ja meeskonnatöö. Uuritavad töid probleemina välja, et vahel ei ole toimetulek neil kerge, sest sellised lapsed nõuavad palju tähelepanu endale ning teised lapsed rühmas jäävad kannatajateks. Respondentide arvates märkavad nad lapse lasteaeda tulekul seda, millises meeleolus on laps.

./.../ Kaasan tugimeeskonna, vestlen lastevanematega kui on probleem. Koostöös lapsevanematega leida lapsele abi. ./.../ (Õ11)

.../ See oleneb palju sellest, kas laps on heas tujus või ta on väsinud. Väsinud lapsega on alati keerulisem. .../ (Õ10)

.../ Jälgin lapsi, hommikuringis panen istuma selliselt, et kedagi ei häiri, olen konkreetne, kaasan õpetaja abi. .../ (Õ9)

Uuritavad tõid probleemina välja selle, et varem töötas õpetaja abi kaasamine paremini. Tänapäeval esineb lastel käitumisprobleeme järjest enam, mistõttu on väga raske ühte õpetaja abi rakendada.

.../ No üldiselt ma proovin leida rohkem tegevusi ja rohkem õpetaja abi kaasata. Aga nagu me teame, nad tahavad koristada ka. .../ (Õ3)

Üks respondent on pannud tähele, et vahel on õppe- ja kasvatustegevust parem teha peale unepuhkust, millal lapsed on rahulikumad. Samuti töötab see, kui jagada laste rühm pooleks ning teha tegevused eraldi.

.../ Oleneb päevast, mõni päev läheb paremini, mõni päev on ikka väga raske, siis tuleb jätta tegevus pooleli ja teha siis hiljem või käia vahepeal õues ja teha peale seda. Vaatan jooksvalt. .../ (Õ5)

.../ Pigem ei tohi endast välja minna. See on minu probleem, kui mina endast välja lähen, ma ei tohi. Ei tohi järgi anda. .../ (Õ2)

Rahutumale lapsele tuleks valida rühmas tegevuste ajaks selline istekoht, kus on vaiksem ja rahulikum. Õpetajate arvates tuleb võimaldada lapsele lühemaid ülesandeid ja rohkem valikuvõimalusi. Lapsele tuleks anda üks korraldus korraga ning korduvalt meelde tuletada töö juhendit.

.../ Ma arvan, et kindlasti peab jääma rahulikuks tasakaalukaks, empaatiliseks, olema enesekindel ja järjepidev. Et peab ikka natuke range ka olema, et ei saa järgi anda igale asjale. .../ (Õ2)

.../ Ma arvan, et me saame päris hästi hakkama. .../ (Õ2)

Töötades lastega, peab õpetaja olema rahulik, kannatlik, empaatiline, enesekindel ning järjepidev. Õpetajal peab olema soov ja tahe last aidata.

.../ Õpetajale tuleb kasuks kannatlikkus, rahulikkus, sõbralikkus ja õiges asjas järeleandmatu ning rutiinselt nõudlik olemine. .../ (Õ10)

.../ et põhimõtteliselt ongi päevad läbi ainult distsiplineerimine. .../ (Õ5)

.../ Vaja oleks vastavaid koolitusi, käitumisraskusi on palju erinevaid ja ka meetodeid on palju erinevaid, kuidas last aidata. .../ (Õ7)

Kuna käitumisraskustega laste arv rühmades on ajaga suurenenud, siis vajab rühmameeskond (õpetaja ja õpetaja abi) esimese asjana juhtkonna tuge ning probleemile reageerimist. Ühe respondendiga vesteldes selgus, et nemad pöörduvad juhtkonna poole abi vajades. Ühiselt mõeldakse edasi, kuidas toimida ja kelle poole abi saamiseks pöörduda. Teine respondent soovis murekohana esile, et nad küll pöörduvad juhtkonna poole, kuid juhtkond ei reageeri nii kiiresti, nagu peaks ja nad peavad ise rühmasiseselt hakkama saama.

.../ Reaalses olukorras pean iseseisvalt hakkama saama. Meie majas ei ole eripedagoogi, logopeedi ega psühholoogi. Üldjuhul ikkagi otse Rajaleidjasse oleme pöördunud. .../ (Õ4)

Kui rühmas on väga tugevate käitumisraskustega laps, siis talle ei sobi tavarühm.

.../ Arvan, et neil lastel oleks vaja erirühma. .../ (Õ5)

Kolm respondenti tõid käitumisraskusega lapse olemasolul rühmas välja tugiisiku vajaduse. Murekohana toodi välja, et kuna palk tugiisikule on väga väike, ei leita vajalike teadmistega inimesi sellele kohale. Spetsiaalseid koolitusi vajaksid kindlasti ka lapsevanemad, kus erispetsialistid tutvustavad erinevat metoodikaid lapse arengu toetamisel kodus. Õpetaja tõi näite, et lapsevanematele on pakutud koolitusi, kuid väga vähesed vanemad osalevad ning paljud vanemad kardavad tunnistada, et lapsel on probleem.

.../ Tugiisikul peaksid olema teadmised lapse edasi arendamiseks. .../ (Õ6)

.../ Vanem võib-olla tunneb, et on läbikukkunud ning seepärast pelgab, ega võta osa. Peidavad pead liiva alla. .../ (Õ11)

Viiel õpetajal, kellel on probleeme käitumisraskusega lapse kaasamisel tegevustesse, saavad abi saamiseks pöörduda oma maja eripedagoogi poole. Kaks õpetajat vastasid, et nende majas on psühholoog ning nad saavad vajadusel tema poole pöörduda. Üks õpetaja vastas, et nende majas töötab sotsiaalpedagoog. Murekohana tõid õpetajad välja selle, et neil puudub majas logopeed.

.../ kahjuks logopeedi ei ole. HEV koordinaatorit ka praegu pole, väga palju variante ei ole, muidugi Rajaleidjasse on ka võimalik pöörduda. .../ (Õ2)

./.../ Kui ei ole kellegi poole pöörduda võib õpetaja läbi põleda. ./.../ (Õ11)

Tugivõrgustiku olulisust lapse arengu toetamisel ning meeskonnatööd lasteaias väärtustavad kõik õpetajad ühtemoodi. Respondentide arvates on kergem töötada käitumisraskustega lastega, kui majas on olemas eripedagoog, logopeed ja psühholoog.

./.../ Väga suurt rolli mängib, et ükski ei jõua tegeleda. ./.../ (Õ3)

./.../ No kindlasti mängib tähtsat rolli, kui selline tugivõrgustik olemas on. Ja ka põhiline ongi see, et ei tea ju, kas seda igal pool on, meil on küll olemas eripedagoog ja psühholoog. Hea on ikka, kui saad abi ja ei ole täitsa ükski. ./.../ (Õ5)

./.../ Üliolulist rolli. Kui õpetaja on ükski, siis tugivõrgustik annab toe ja teadmised õpetajale, et ta ei ole ükski. Annab võtted, mida kasutada. See ei ole ainult õpetaja probleem. ./.../ (Õ11)

Õpetajate jutust tuli välja, et erispetsialistid on andnud soovitusi teha rohkem individuaalset tööd lapsega. Tugivõrgustik on nõustanud lapsevanemaid. Lisaks tõid viis õpetajat välja, et nad on saanud erinevaid soovitusi laste huvi hoidmisel õppe- ja kasvatustegevustes.

./.../ Erinevaid soovitusi tegevuses huvi hoidmiseks (suuremad pildid, mängud...). ./.../ (Õ10)

./.../ Kuidas nt vestelda lapsega, kui ta on kedagi löönud või haiget teinud. Et lasta lapsel andeks paluda, et ta saaks aru, et on valesti käitunud. Mingist lemmiktegevusest teha paus ja lasta tal olla vaikselt ja omaette. ./.../ (Õ9)

./.../ Psühholoog andis nõu, kuidas konkreetse lapsega siis võiks käituda ning koos eripedagoogiga tegime siis need eesmärgid, minimaalsed, et kuidas võiks selle lapsega toime tulla. Sellised eesmärgid, et oleksid ka saavutatavad, et jõuda soovitud tulemusteni selle käitumisraskusega lapse puhul. ./.../ (Õ5)

Murekohana tõi üks respondent välja, et ta ei näe oma vallasest ühtset tugivõrgustiku. Majas käib psühholoog, kes toetab lapsi ja lasteaiapedagooge, kuid ressursid jäävad väheseks. Suure töökoormuse tõttu ei jõua ta iga lapseni. Sel juhul on rühmameeskonnal suur roll last aidata.

./.../ ausalt öeldes ma ei näe, et oleks meil ühtne tugivõrgustik. Ei väga ei pöördugi juba, loobunud juba. Et selle ühe lapsega meil on tänu sellele riigipoolsele Rajaleidjale, siis kuna tema soovitas tugiisikut, siis me oleme tugiisikuotsingul. Et aga jah, ma ei tea et mul rohkem nagu neid teadmisi juurde tuleks, et väga abi saaks. ./.../ (Õ4)

Lasteaiaõpetajad puutuvad rühmas igapäevaselt kokku lastega, kes nõuavad rohkelt tähelepanu, mistõttu peavad nad õppe- ja kasvatustegevustes rakendama individuaalset õpet. Selle tulemusena kannatavad vaiksemad ja tagasihoidlikumad lapsed, kuna ei saa piisavalt õpetaja tähelepanu.

3.5. Õpetajate ettepanekud ja soovitused

Õpetajad on ühel arvamusel, et rahutumate ja agressiivsemate laste puhul rühmas peab õpetaja jääma rahulikuks ning ei tohiks endast välja minna. Õpetajal on soovitatav kasutada mahedat hääletooni, olla järjekindel ning selgitada olukorda lapsele lihtsas keeles. Juhul, kui laps ei reageeri koheselt õpetaja korraldustele, siis tuleb laskuda lapse tasandile ning kasutada mina-sõnumit. Õpetaja kaasab lapse protsessi ning koos lapsega analüüsib lapse käitumist, selgitades, et ebasobival käitumisel on tagajärg.

.../ 5-6-aastased lapsed peaksid aru saama, et halval käitumisel on tagajärjed. Sõnumid korra rikkujale peavad olema sellised kirjeldavad, mitte halvustavad. .../ (Õ4)

.../ Tuleb olla kannatlik ja mõista, et vahest ei oskagi laps teisiti. Seda teisiti oskamist tuleb talle hakata õpetama. .../ (Õ7)

.../ Kaasata võimalikult kiiresti lapsevanemad, suhelda kolleegidega, tugivõrgustikuga, leppida meeskonnas kokku ühised reeglid ja neid täita. .../ (Õ9)

Lasteaedadesse on vaja rohkem spetsialiste ning tugisüsteem peab olema ühtlasem. Õpetajad kinnitavad, et käitumisraskustega laste vanematele peaks olema rohkem koolitusi, mis toetaksid neid kodus lapsega toimetulekul.

.../ kui kooli ja lasteaia peale on üks psühholoog, siis ta ei jõua kõigi lastega tegeleda. .../ (Õ2)

.../ Võiksid olla majasisesed teraapiad, et vanem ei peaks kuhugile kaugemale minema. Samamoodi ka lasteaiapersonalile koolitused, õpetaja abidele mingit psühholoogilist abi vajadusel. Teraapilist abi või mingeid erinevaid võimalusi. .../ (Õ4)

.../ Soovitus perele - Nõudke Haridusministeeriumilt spetsialistide kaasamist! .../ (Õ5)

Õpetajad võiksid rohkem omavahel jagada kogemusi ning erinevaid meetodikaid, kuidas käitumisraskustega lastega toime tulla. Murekohana toodi välja, et lasteaedadesse oleks vaja rohkem erialaspetsialiste, kes saaksid last kohe aidata.

././ Mitte jääda passiivseks. Püüa mõista last ning õpetajat. Tugivõrgustik peaks õpetama õpetajatele erinevaid võtteid, mis nende puhul on toimunud. Kui midagi ei tööta, siis omavahelises koostöös muudate koos strateegiat. Laps ei tohi abita jääda! ././ (Õ11)

Uuringust selgus, et tugisüsteemide olemasolu valla lasteaedades käitumisraskustega laste toetamiseks on väga erinev. Tihti tunnevad õpetajad end probleemiga olevat üksi. Rühmameeskonnal on suur vastutus ja väljakutse erinevate käitumisraskustega lastega toimetulekul. Õpetajad ootavad rohkem toetust juhtkonnalt ning tunnistavad, et majasiseselt omavaheliste erialaste kogemuste jagamine oleks suureks abiks.

Lasteaiaõpetajate vastustest selgus, et üha enam on rühmadesse tulnud lapsi, kelle kodukeel ei ole eesti keel. Psühholoog Toivo Niiberg (2018) on välja toonud, et muukeelne laps on erivajadusega laps. Ta võib olla väga andekas, kuid võib sattuda puuduliku keeleoskuse tõttu riskirühma. Kõne mittemõistmine võib tuua kaasa suuri arusaamis- ja toimetulekuraskusi, mis väljendub laste käitumises.

Vastustest saab järeldada, et õpetajal on oluline roll märgata last, kelle käitumine õppetegevuste ajal hajub. Õpetajal peavad olema oskused ja teadmised, kuidas tulla toime erinevates olukordades ning ta peab suutma leida lahendusi.

Teine uurimisküsimus käsitles sobimatut käitumist vallandavaid tegureid lasteaiast. Uuringust selgus, et sobimatu käitumise lastel vallandab reeglitele mitte allumine, piiride mittetunnetamine või siis hoopis nende puudumine. Winterhoff (2010, lk 15) on öelnud: "Praeguseks oleme sattunud olukorda, kus piirideta kasvavatest lastest on saanud oma vanemate kasvatajad ja kontrollijad. Lapsed ei ole psüühiliselt võimelised oma käitumist valeks pidama." Seda arvamust kinnitavad ka Webster & Stratton (2015, lk 215) öeldes, et lapsed on pidevalt sõnakuulmatud sellistes peredes, kus on vähe reegleid. Nende laste vanemad võivad lubada lastele liiga palju ja ei julge „ei“ öelda ning nad ei vii midagi lõpuni.

Ümbritsevast keskkonnast tuleb palju ärriteid ning lapse kaitsemehhanism murdub ja ta ei tule enam toime. Juul (2013, lk 59) on öelnud, et lapse agressiivne käitumine võib olla põhjustatud kahest aspektist: ta tunneb end väärtusetuna või võtab eeskujuks täiskasvanute käitumise. Laps jäljendab enamasti ühe vanema käitumist ja kopeerib alati viisi, kuidas vanemad omavahel käituvad.

Antud uuring näitas seda, et lastel sobimatut käitumist vallandab eelkõige suur soov saada tähelepanu, mida nad siis mingil põhjusel ei saa kodust piisavalt. Samuti rõhutasid õpetajad koduse kasvatus mõju olulisusest lapse käitumise toetamisel. Võib oletada, et laps mõistab seda antud olukorras nii, et tänu ükskõik millisele käitumisele, saab ta lasteaias täiskasvanu tähelepanu. Uuringus osalenud lasteaiasõpetajate sõnul puuduvad vanematel osaliselt piisavad teadmised, kuidas last mingis olukorras toetada ning nad ei oska või ei julge abi küsida, kuidas lapsega õigesti käituda. Laps on kodus harjunud saama oma tahtmist, kuid lasteaias ta ei saa aru, miks ta seda ei saa. Nutiseadmete kasutamine on probleemide vältimiseks saanud lastele asendustegevuseks. Autorid Utsar & Varik-Maasik (2017, lk 47) on öelnud, et probleemkäitumise eesmärgiks ei pruugi mitte alati olla soov saada tähelepanu, vaid soov saada ligipääs mõnele meelistegevusele.

Tuginedes varasematele uuringutele saab antud töö autor sama tulemuse, kus selgus käitumisraskustega last toetava tugivõrgustiku olulisus. Samuti kinnitab käesoleva töö uuringutulemusi varasem uuring, kus lasteaiaõpetajad pavad oluliseks juhtkonna toetust, sooviksid rohkem jagada omavahelisi kogemusi ning vajaksid rohkem täiendkoolitusi laste erivajadustest.

KOKKUVÕTE

Uurimus teemal „5-6-aastaste käitumisraskustega laste kaasamine õppe- ja kasvatustegevustesse tavarühmas Lääne-Harju valla lasteaedade näitel“ viidi läbi eesmärgiga saada teada, kuidas tulevad toime 5-6-aastaste laste õpetajad Lääne-Harju valla lasteaedades kaasates lapsi õppe- ja kasvatustegevustesse. Töö teema on aktuaalne, sest laste käitumisraskuste kasv on tekitanud ühiskonnas suurt tähelepanu. Olenemata põhjustest peavad selle murega tegelema nii lapsevanem, lasteaiaõpetaja ja tõsisemal juhul mitmed spetsialistid.

Uurimus viidi läbi kvalitatiivse uurimusena, mille käigus koguti intervjuude kaudu andmeid enamlevinud käitumisraskuste, neid põhjustavate tegurite ning meetodite kohta, mida õpetajad kasutavad 5-6-aastaste käitumisraskustega laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustes. Andmeid koguti individuaalintervjuude kaudu perioodil veebruar-märts 2022.

Peamiste uurimistulemustena võib välja tuua järgmist:

Viimastel aastatel on üha suurenenud aktiivsus- ja tähelepanuhäirega laste arv tavarühmas. Käitumisraskusena toodi lastel välja nende mitte eakohane käitumine ja suhtlemine eakaaslastega, kontrollimatu agressiivne emotsionaalsus ning muukeelsusest tingitud keelebarjäär. Peamise põhjusena toodi välja piiride ja reeglite puudumine kodudes, mis avaldub lasteaias ebasobiva käitumisena suhtlemisel nii eakaaslaste kui ka täiskasvanutega.

Uuringust selgus, et lasteaiaõpetajad on kõik valmis õppe- ja kasvatustegevuses last toetama ning vajadusel tagama individuaalse juhendamise, et iga laps kogeks eduelamust. Uurimuse käigus sai kinnitust tugivõrgustiku tähtsus lapse igakülgse arengu toetamisel.

Ettepanekuna tõid õpetajad välja kogemuste jagamist ning vajavad rohkem erialaseid täienduskoolitusi, mis võimaldab neid nõustada ja suunata lapsevanemaid. Õpetajad vajavad rohkem tuge juhtkonnalt ning teadmist, et nad ei ole murega üksi.

Lõpetuseks võib välja tuua, et töö teema võiks huvi pakkuda õpetajahariduse erialaüliõpilastele, kes saavad antud uurimistulemusi kasutada oma teadmiste laiendamiseks ning praktiseerida väljatoodud meetodeid. Töö võiks pakkuda huvi kohalikule omavalitsusele, kelle ülesandeks on korraldada tugiteenuste kättesaadavust, kuna vallasiseselt on tugisüsteemide kaasamise võimalus lasteaedades väga erinev.

Järgnevalt võiks suurendada valimit ja kaasata uurimusse erialaspetsialistid ning uurida nende nägemust ja arvamust hetkeseisust käitumisraskustega lastega toimetulekul valla lasteaedades.

KASUTATUD ALLIKAD

Alumäe, Tanel; Tilk, Ottokar; Asadullah (2018). *Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*. Baltic HLT.

Brill, A. (2016). Helping Young Children Learn to Manage Anger, Aggression and Fear. *Positive Parenting connection*. <http://www.positiveparentingconnection.net/helping-young-children-learn-how-to-manage-anger-aggression-and-fear/> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Brophy, J. (2014). Kuidas õpilasi motiveerida. *Käsiraamat õpetajatele*. SA Archimedes.

Cantell, H. (2010). *Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa*. WS Bookwell Oy.

Child, D. (2001). *Psychology and the Teacher*. Bookcraft (Bath) Ltd.

Clarke, J. I., Dawson, C., Bredehoft, D. (2008). *Millal saab küllalt?*. OÜ Greif.

Davis, M. R., Culotta, V. P., Levine, E. A., Rice, E. H. (2011). *School success for kids with Emotional and Behavioral Disorders*. Prufrock Press Inc.

Denham, S.A., Bassett, H.H., Thayer, S.K., Mincic, M. S., Sirotkin, Y. S., Zinsser, K. (2012). Observing Preschoolers' Social-Emotional Behavior: Structure, Foundations, and Prediction of Early School Success, *The Journal of Genetic Psychology*. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00221325.2011.597457?casa_token=YbJDsUmtOjUAAAAA:-huR0y24QqgK07ywp6hpTglLOaFH9aL3kvzJp-XAGUm-5GX4TUteCvFS-wQuB3HuQYKEeZ-vFr (viimati vaadatud 10.05.2022).

Elven, B. H & Wiman, T. (2017). *Pahurad lapsed*. Pegasus.

Ennok, K (2012). *Lapse emotsionaalne arendamine*. AS Atlex.

Fisher, R. (2005). *Õpetame lapsi mõtlema*. AS Atlex.

Gurian, M., Ballew, A.C. (2004). *Poisid ja tüdrukud õpivad erinevalt*. El Paradisio.

Igel, A. Oxford University Press (2019), *How to work with learners with SEBD (social, emotional, and behavioural difficulties) in the classroom* :

<https://oupeltglobalblog.com/2019/01/07/emotional-behavioural-difficulties-classroom/>

(viimati vaadatud 10.05.2022).

Juul, J. (2013). *Agressiivsus*. Väike Vanker.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*.

<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Kanninen, K., Sigfrids, A. (2012). *Tunne minut: turva ja tunteet lapsen silmin*. PS-kustannus

Kauss, L. (2016). Lasteaiaõpetaja toimetulek käitumisraskustega lastega õppekasvatuse protsessis. *Bakalaureusetöö*. Tallinna Ülikool.

<https://www.etera.ee/zoom/27763/view?page=1&p=separate&search=lilian%20kauss%20AND%20lilian%20kauss&tool=search&view=599,1288,1266,500> (viimati vaadatud 14.05.2022).

Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused*. Koolibri.

Keltikangas-Järvinen, L. (2013). *Väikelapse sotsiaalsus*. Koolibri.

Koivunen, P-L. (2009). *Hyvä päivähoito*. WS Bookwell Oy.

Krull, E. (2018). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. TÜ Kirjastus

Kutsestandard. (2018). Eripedagoog tase 7.

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10683307> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Kutsestandard. (2018). Psühholoog- nõustaja tase 7.

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10720640> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Kutsestandard. (2018). Sotsiaalpedagoog tase 7.

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10685786> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Kutsestandard. (2019). Logopeed tase 7.

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10750199> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Kutsestandard. Õpetaja, tase 6.

<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10747319> (viimati vaadatud 14.05.2022).

Kõrgesaar, J. (2020). *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse.*

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/69494/sissejuh_hariduslike_erivajadus_kastilus_veebi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 10.05.2022).

Lilleoja, L. (s.a, viidatud Aavik, 2008 kaudu). *Laste käitumisprobleemid, nende põhjused ja abistamise võimalused.* <http://haridus.ekn.ee/14-laste-kaitumisprobleemid/> (viimati vaadatud 10.05.2022).

McGuire, S. N., Meadan, H. (2020). Social Inclusion of Children with Persistent Challenging Behaviors. *Early Childhood Education Journal.*

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-01135-4> (viimati vaadatud 10.05.2022).

Meos, A., Koolmeister, M., & Nool, K. (2010). Vaimne tervis - väärtus meie kõigi jaoks. Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefond.

http://opikeskkond.lastefond.ee/public/galleries/Vaimne_tervis-vaartus_meie_jaoks_kogumik.pdf (viimati vaadatud 10.05.2022).

Niiberg, T. (2018). Kakskeelsus kui erivajadus. *Õpetajate leht.*

<https://opleht.ee/2018/04/kakskeelsus-kui-erivajadus/> (viimati vaadatud 20.04.2022).

Pearson, L., Stamford L.A., (2006). *Distsipliini võluvägi.* Kuidas kasvatada rõõmsaid, terveid ja viisakaid lapsi. ERSEN.

Penthin, R. (2003). *Agressiivne laps.* „Kunst“.

Peterson, T., Suur S., Õun, T. (2010). Väärtused lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuses.

Rmt Veisson, M. (Koost). *Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias.* AS Pakett.

Raid, A. (2017). Käitumisraskustega lapsega toimetulek tavarühmas Audru valla lasteaedade näitel. *Bakalaureusetöö.* Tallinna Ülikool.

- Sellenberg, U. (2018). Lapse tugivõrgustik – see pole konkureerimise koht. *Õpetajate leht*. <https://opleht.ee/2018/10/lapse-tugivorgustik-see-pole-konkureerimise-koht/> (viimati vaadatud 10.05.2022).
- Sinkkonen, J. (2011). *Mida on lapsel kasvamiseks vaja?*. Varrak.
- Suur, Ü. (2010). *Ellujäämine õpetajana*. Kentaur.
- Talts, L., Vikat M. (2005). *Lapse kasvukeskkond Eestis ja Soomes III*. Tallinna Ülikooli kirjastus.
- Tammemäe, T., Tuul, M., Lilleoja, L., Õun, T., Peterson, T., Meesak, A. M (2020). *OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste heaoluuring IELS 2018 tulemused Eestis*. https://www.hm.ee/sites/default/files/iels_raport_2020.pdf (viimati vaadatud 20.04.2022).
- Taylor, S. J., Bogdan, R., DeVault, M. L. (2016). *Introduction to Qualitative Research Methods*. John Wiley & Sons, Inc.
- Treier, J., Vilu, V. (2012). *Eripedagoogika. Hüperaktiivne laps lasteaia*. OÜ Tarmest.
- Trummal, A. (2017). Käitumise intensiivsus laste vanuse ja soo lõikes, 2-12-aastaste laste vanemate tajutud kompetentsus ja käitumisraskuste esinemine lastel. Uuringu raport. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/149665928820_Lastevanemate%20uuringu%20raport_05.2017.pdf (viimati vaadatud 20.04.2022).
- Tuuling, L. (2015). Lasteaiaõpetaja roll lapse arengus. *Õpetajate leht*. <https://opleht.ee/2015/05/lasteaiaopetaja-roll-lapse-arengus/> (viimati vaadatud 20.04.2022).
- Utsar, M & Varik- Maasik E. (2017). *Eripedagoogika. Biheivioristlik lähenemine sotsiaalsele tähelepanule kui soovitud ning soovimatu käitumise kinnitajale*. OÜ Tarmest.
- Vallikivi, K. (2014). Laste tundeühäirete märkamine ja toetamine lasteaia. *Bakalaureusetöö*. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Webster-Stratton, C. (2015). *Imelised aastad. Juhend 2-8 aastaste laste vanematele*. Atlex AS.
- Winterhoff, M. (2010). *Kuidas meie lastest kasvavad väikesed türannid?*. Väike Vanker.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

ÕIGUSAKTID

Riigi Teataja. (2008). Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). RT I 2008, 23, 152, 2008 § 14 lg 8,10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772> (viimati vaadatud 14.05.2022).

LISA 1

Bakalaureusetöö teema: 5-6-AASTASTE KÄITUMISRASKUSTEGA LASTE KAASAMINE ÕPPE- JA KASVATUSTEGEVUSTESSE TAVARÜHMAS LÄÄNE-HARJU VALLA LASTEAEDADE NÄITEL

Üliõpilane: Kadri Vinter

Antud **bakalaureusetöö eesmärgiks** on välja selgitada lasteaiaõpetajate poolt kasutatavad meetodid 5-6-aastaste käitumisraskustega laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustesse tavarühmas Lääne- Harju valla lasteaedade näitel.

I TAUSTAKÜSIMUSED

1. Milline on Teie haridustase?
2. Kui pikk on Teie tööstaaž lasteaiaõpetajana?

II ENAMLEVINUD KÄITUMISRASKUSED LASTEL LASTEAIAS (*Milliseid käitumisraskusi esineb 5-6-aastastel lasteaialastel?*)

3. Mis kvalifitseerub Teie arvates käitumisraskuse alla?
4. Milline on Teie enda kogemus käitumisraskustega lastega?
5. Milliseid käitumisraskusi on kõige enam esinenud viimase kuu aja jooksul?
6. Milliseid erinevusi märkate poiste ja tüdrukute käitumisraskustes?
7. Millises vanuses lastel avaldub kõige enam käitumisraskus?

III SOBIMATU KÄITUMISE PÕHJUSED JA NEID VALLANDAVAD TEGURID (*Milliste tegurite mõjul vallandub sobimatu käitumine lasteaialastel?*)

8. Mis on Teie arvates lasteaias ilmneva sobimatu käitumise põhjused?
9. Millistes õppe- ja kasvatustegevustes olete märganud enim sobimatut käitumist?
10. Millised situatsioonid vallandavad lastel lasteaias sobimatu käitumise?

IV ÕPETAJATE POOLT KASUTATAVAD LASTE KAASAMISE MEETODID JA HINNANG NENDE EFEKTIIVSUSELE (*Milliseid meetodeid kasutab tavarühma*

õpetaja käitumisraskustega laste kaasamiseks õppe- ja kasvatustegevustesse? Kui efektiivseks peavad tavarühma õpetajad käitumisraskustega laste õppe- ja kasvatustegevustesse kaasamiseks valitud meetodeid?)

11. Milliseid võtteid olete rakendanud käitumisraskustega laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustesse? Palun selgitage.
12. Palun selgitage, millised Teie poolt kasutatavad meetodid töötasid kõige paremini käitumisraskustega laste kaasamisel õppe- ja kasvatustegevustesse?
13. Palun selgitage, kuidas need meetodid Teie meelest kõige paremini töötavad?
14. Palun tooge näiteid, milliseid võtteid veel tuleks kasutada lapse käitumise toetamiseks?

V ÕPETAJATE HINNANGUD TOIMETULEKUST KÄITUMISRASKUSTEGA LASTEGA *(Milline on õpetajate hinnang oma toimetulekule käitumisraskustega lastega ja nende abivajadus?)*

15. Rääkige enda kogemuse põhjal kuidas tulete toime oma rühmas kaasates käitumisraskusega last/lapsi õppe- ja kasvatustegevustesse?
16. Millised isikuomadused soodustavad õpetajal toimetulekut käitumisraskustega lastega?
17. Nimetage need käitumisraskused, millega toimetulek on kõige keerulisem? Miks see Teie arvates nii on?
18. Milliseks hindate oma teadmisi kaasates käitumisraskustega lapsi õppe- ja kasvatustegevustesse ?
19. Kui need teadmised ei ole piisavad, siis millist tuge Te vajate käitumisraskusega lapsega toimetulekul?
20. Kelle poole on Teil võimalik pöörduda, kui soovite abi toimetulekul käitumisraskusega lapsega?
21. Millist rolli mängib tugivõrgustik ning meeskonnatöö käitumisraskustega laste toetamisel?
22. Palun tooge näiteid, milliseid soovitusi või nõuandeid olete saanud koostöös tugivõrgustikuga?
23. Kui tihti Te pöördute tugivõrgustiku poole, et saada soovitusi või nõuandeid?

VI ÕPETAJATE ETTEPANEKUD JA SOOVITUSED

24. Millised on Teiepoolsed ettepanekud või soovitused lasteaiaõpetajatele käitumisraskusega lastega hakkama saamisel?
25. Millised on Teiepoolsed ettepanekud või soovitused tugivõrgustikule toetamaks käitumisraskusega last?